

Інклюзивність музейних просторів як можливість розвитку екскурсійної діяльності для осіб з обмеженими можливостями

<https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special-4/19>

Чубрей О. С., Яворська В.В., Чубрей М.-А. Ю.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна,
o.chubrey_chnu@ukr.net

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Анотація. В статті проаналізовано теоретичні аспекти екскурсійної діяльності для осіб з обмеженими можливостями, охарактеризовано сучасні зарубіжні та вітчизняні практики включення інклюзії в туристичну сферу, висвітлено основні аспекти впровадження інклюзивного музейного простору в Україні.

Визначено, що з врахуванням характеру різних особливостей екскурсантів з обмеженими можливостями та для обслуговування кожної групи таких осіб необхідно використовувати спеціалізовані методи та техніку проведення екскурсій.

У ході дослідження виявлено, що для впровадження інклюзії у музейних просторах необхідне інформування про концепцію інклюзії, робота по роз'ясненню щодо ефективності її впровадження як можливість підвищення й посилення компетенції музейних працівників, покращення якості музейних послуг і відкриття нових напрямків взаємодії з громадськістю для реалізації різноманітних музейних проєктів. Дослідження сучасних вітчизняних практик екскурсійного обслуговування осіб з обмеженими можливостями свідчить про те, що активно до даного процесу включилися провідні музейні установи України.

Проаналізувавши закордонний досвід, визначено, що більшість європейських держав мають високий ступінь прилаштування середовища для розвитку інклюзивного туризму, його окремих видів, в тому числі екскурсійного туризму.

Ключові слова: особи з обмеженими можливостями, інклюзія, музейний простір, екскурсійна діяльність, практики впровадження

Inclusiveness of museum spaces as an opportunity to develop excursion activities for persons with disabilities

Chubrei Oleksandra, Yavorska Viktoria, Chubrei Mariia-Anastasiia

Yuri Fedkovich Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine, o.chubrey_chnu@ukr.net
Mechnikov Odesa National University Odessa, Ukraine
Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine

Abstract. The theoretical aspects of excursion activities for persons with disabilities are analyzed, modern foreign and domestic practices of inclusion in the tourism sphere are characterized, the main aspects of the introduction of an inclusive museum space in Ukraine are highlighted.

It was determined that, taking into account the nature of various features of tourists with disabilities, and to serve each group of such persons, it is necessary to use specialized methods and techniques of conducting excursions.

<https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special>

<http://constructgeo.knu.ua>

In the course of the study, it was determined that for the introduction of inclusion in museum spaces, it is necessary to inform about the concept of inclusion, work on clarification of the effectiveness of its implementation as an opportunity to increase and strengthen the competence of museum workers, improve the quality of museum services and open new directions of interaction with the public for the implementation of various museum projects .

The study of modern domestic practices of excursion service for persons with disabilities shows that the leading museum institutions of Ukraine are actively involved in this process.

Having analyzed the foreign experience, it is worth noting that most European states have a high degree of environment adjustment for the development of inclusive tourism and its individual types and excursion activities. Spain, Finland, Greece, the Czech Republic, Germany, France, Austria, and Great Britain are among the countries where almost all elements of the tourist infrastructure are most adapted for the development of inclusive tourism.

It was determined that certain strategies aimed at the sustainability of inclusive processes and comprehensive actions, which will include an assessment of the needs of vulnerable groups and their own capabilities, joint development of plans and programs, projects, strategic partnerships and cooperation, organization of feedback communication, communication strategy and representation of its services, as well as elements of advocacy and fundraising.

Keywords: *persons with disabilities, inclusion, museum space, excursion activity, implementation practices.*

Вступ. На сучасному етапі значна увага приділяється руху за рівність в правах, у тому числі осіб з обмеженими можливостями. Політика в області взаємин держави й осіб з обмеженими можливостями повинна узгоджуватися із загально визнаними принципами та нормами Міжнародного права. Чільне місце належить «Стандартним правилам забезпечення рівних можливостей для інвалідів» та Декларації ООН про права інвалідів. Актуальною є робота по створенню для осіб з обмеженими можливостями певних спеціальних реабілітаційних програм, впровадження інноваційні технології соціальної роботи тощо. Причетна до цього процесу й туристична сфера, у рамках якої виявляються та вирішуються гострі проблеми так званого доступного, безбар'єрного туризму.

Проблематика особливостей організації екскурсійної діяльності, як частини організованого інклюзивного туризму та самостійного виду реабілітації осіб з обмеженими можливостями в Україні на теперішній час залишається практично не дослідженою, що потребує подальших наукових, практичних та методичних напрацювань.

Мета дослідження полягає в аналізі теоретичних аспектів екскурсійної діяльності для осіб з обмеженими можливостями, характеристиці сучасних зарубіжних та вітчизняних практик включення інклюзії в туристичну сферу, висвітленні основних аспектів впровадження інклюзивного музейного простору в Україні.

Об'єктом наукового дослідження є екскурсійна діяльність для осіб з обмеженими можливостями. *Предметом* дослідження є інклюзивність музейних просторів як можливість розвитку екскурсійної діяльності для осіб з обмеженими можливостями.

Матеріали і методи досліджень. В Україні до становлення гуманістичної моделі сприйняття інвалідності ще дуже далеко, проте вона активно просувається різними громадськими організаціями та наразі вже можна відзначити певну кількість успішних соціальних проєктів, більшість яких зосереджена у спорті, в артпросторі, проте також можна віднайти доволі багато успішних проєктів, що стосуються інклюзивних музейних просторів, детальний опис яких подано в довіднику М. Ясеновської та О. Зіненко [10].

Як зазначає Аніщенко А.П. та Яріко М.О., в своїй публікації «Суспільний діалог як шлях до створення інклюзивного туристичного простору (на прикладі КЗК «Музей ім. К. І.

<https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special>

<http://constructgeo.knu.ua>

Шульженко)», світові практики створення інклюзивного музейного простору можна розділити на кілька основних груп: адаптація екскурсійної форми до екскурсантів з певними нозологіями, трансформація музейного простору в контексті доступності, створення осередків дозвілля й волонтерських центрів. В основі роботи можна означити два основних принципи — відсутність заходів, що спрямовані на впровадження «взагалі-інклюзії», натомість вирішення максимально конкретних завдань. Показово, що зречення благодійницької моделі й заміна її співпрацею сприяє не лише соціалізації осіб із інвалідністю, але й розвитку суспільства загалом [1].

Інтеграція у суспільство осіб з особливими потребами передбачає надання їм реальних можливостей брати участь в усіх видах соціального життя, і в тому числі займатися екскурсійним туризмом. На сьогоднішній день соціокультурна реабілітація осіб із обмеженими можливостями розглядається як певний комплекс заходів, що спрямовані на надання допомоги цій категорії громадян у досягненні та підтримці оптимального ступеня їх участі у взаємодії та комунікації із суспільством. Такі дії найбільш повно інтегрують їх у суспільство, забезпечуючи позитивні зміни у способі життя. Одним із затребуваних сьогодні напрямів соціокультурної реабілітації людей та дітей із особливими потребами є туротерапія, соціокультурна реабілітаційна технологія, в основу якої покладено туристичні та екскурсійні види діяльності [2].

В ході дослідження визначено, що із врахуванням характеру різних обмежень життєдіяльності екскурсантів із особливими потребами, та для обслуговування кожної групи таких осіб необхідно використовувати спеціалізовані методи та техніку проведення екскурсій.

Запропоновано методи та техніку проведення екскурсій для кожної спеціалізованої групи осіб із особливими потребами, а саме:

- екскурсанти з порушеннями опорно-рухового апарату;
- екскурсанти із гіперкінезами (спастикою);
- екскурсанти з порушеннями мови;
- екскурсанти з порушенням слуху;
- екскурсанти з поєднаною патологією (на прикладі сліпоглухих);
- екскурсанти з порушенням зору [5].

У дослідженні використано такі загальнонаукові і спеціальні методи пізнання: теоретичний аналіз науково-методичної джерельної бази з означеної проблематики, порівняння різних поглядів на проблему та узагальнення дослідження — для уточнення категорійно-поняттєвого апарату дослідження; структурно-системний аналіз, узагальнення та синтез; моделювання; діагностичний, спостереження; статистичні методи.

Інформаційну базу дослідження складають положення і результати теоретичних розробок, матеріали періодичних видань, Інтернет-джерела, статистичні та аналітичні матеріали та результати власних досліджень.

Результати та їх аналіз. Туризм, як для звичайних осіб, так для осіб із обмеженими можливостями неможливий без надання екскурсійних послуг, як найбільш ефективного, інформативно та візуального засобу знайомства із туристичними атракціями. Саме організовані екскурсії, не самостійне знайомство із місцевістю є ще більш актуальними для осіб із обмеженими можливостями, через певну низку обставин:

- знайомство із місцевістю проходить під керівництвом кваліфікованого фахівця, який має не тільки професійні знання щодо туристичних атракцій в цілому, але і враховує специфічні потреби даної категорії екскурсантів;
- організоване екскурсійне обслуговування для такої категорії екскурсантів, зазвичай, передбачає залучення помічників;

<https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special>

<http://constructgeo.knu.ua>

- при організованому екскурсійному обслуговуванні організовується транспортування екскурсантів з обмеженими можливостями;
- професійний екскурсивод завжди підлаштується під потреби щодо змісту та обсягу інформації й методів її подачі;
- під час організованого екскурсійного обслуговування специфічного контингенту прокладання маршруту має особливе значення і тому завжди повинні бути враховані вимоги щодо безперешкодного доступу до екскурсійних об'єктів [5].

У ході дослідження визначено, що для впровадження інклюзії у музейних просторах необхідне інформування про концепцію інклюзії, робота по роз'ясненню щодо ефективності її впровадження як можливість підвищення й посилення компетенції музейних працівників, покращення якості музейних послуг і відкриття нових напрямків взаємодії з громадськістю для реалізації різноманітних музейних проєктів.

Спілкування з музейними спеціалістами й отримання зворотного зв'язку щодо впровадження практик інклюзії продемонструвало, що дуже часто рішення дотримуватись принципів універсального дизайну, інклюзії в роботі культурного закладу, людиноцентричного підходу пов'язані зі зміною цінностей та мотиваційних установок працівників, передбачає формування спеціалізованих структур, навчання спеціалістів, що відповідають за інклюзивні процеси, а також прийняття на роботу людей із інвалідністю. Досвід впровадження практик демонструє, що дана трансформація сприяє популяризації музеїв та веде до підвищення обізнаності громадськості щодо діяльності та змінює ставлення до культури не як до чогось неможливого та недосяжного, а як до простору інтеграції суспільства.

Інклюзія є не лише можливістю людини долучитися до огляду музейних колекцій або відвідати спеціалізовану екскурсію, інклюзія вимірюється взаємозбагаченням представниками різних груп та верств населення, важливою також є організація екскурсій або заходів для змішаних груп, різновікових, людей з особливими потребами тощо. Доцільно, щоб сучасний музей пропонував відвідувачам можливість спілкування не лише із мистецтвом, але й одне із одним, був унікальним майданчиком, де можна було б отримати досвід спілкування з різними верствами населення [1].

Туризм як для звичайних осіб так для осіб з обмеженими можливостями неможливий без надання екскурсійних послуг, як найбільш ефективного та інформативно-наочного засобу знайомства з туристичними атракціями. Для осіб із обмеженими можливостями саме організовані екскурсії а не самостійне знайомство з місцевістю є ще більш актуальними через низку обставин: по перше, знайомство з місцевістю проходить під керівництвом кваліфікованого фахівця, який має не тільки професійні знання щодо об'єктів та місцевості в цілому, але й враховує специфічні потреби даної категорії екскурсантів (на відміну від звичайних туристів даному контингенту набагато складніше самостійно організувати цей процес); по друге, організоване екскурсійне обслуговування здебільшого передбачає залучення помічників для його здійснення; по третє, під час організованого екскурсійного обслуговування даного контингенту прокладання маршруту має виключне значення і тому завжди будуть враховані вимоги щодо безперешкодного доступу до об'єктів; по четверте, професійний екскурсивод завжди прилаштується під вимоги та потреби щодо змісту та обсягу інформації, методів її подачі; по п'яте, при організованому екскурсійному обслуговуванні вирішується проблема транспортування екскурсантів [3].

Дослідження сучасних зарубіжних та вітчизняних практик екскурсійного обслуговування осіб із обмеженими можливостями свідчить про те, що активно, до даного процесу включилися провідні музейні установи України. Так, екскурсії для учнів закладів освіти, реабілітаційних центрів і організованих груп дорослих і дітей з особливостями розвитку, розумова відсталість, затримка психо-мовленнєвого розвитку, аутизм, синдром

<https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special>

<http://constructgeo.knu.ua>

Дауна розроблені та адаптовані під особливості, потреби та можливості таких осіб співробітниками PinchukArtCentre [6]. Такі екскурсії проходять різними мовами на вибір екскурсантів, вік відвідувачів не обмежений.

Так, інклюзивний аудіогід розробили для музеїв Харкова у рамках чотирирічної роботи фестивалю “ІнклюзіОН”. Завдяки цьому проекту люди з вадами зору можуть долучитися до мистецтва. Такий контент дозволяє відчувати атмосферу твору, почути опис картини й уявити, що на ній зображено. В Харківському художньому музеї за допомогою аудіогіда можна відвідати виставки картин українських і західноєвропейських художників. Також екскурсії можна слухати через смартфон у безкоштовному додатку IZI Travel.

Також, крім Художнього музею, інклюзивні аудіоекскурсії з'являться у Національному музеї імені Сковороди та Пархомівському художньому музеї, де зберігаються роботи Малевича та Пікассо. В 2018 році команда «ІнклюзіОНу» проводила Дні туризму у харківських музеях. Екскурсії та майстер-класи для осіб з обмеженими можливостями запропонували п'ять музеїв. Харківський художній музей проводив екскурсії для людей із проблемами слуху та зору, а саме, огляд експозиції «Вітчизняне мистецтво XVI-початку XX століть» із відеогідом мовою жестів. Музей видатних харків'ян імені Шульженко та Музей природи — для осіб із проблемами слуху та зору.— екскурсії для людей із проблемами зору та слуху та опорно-рухового апарату. Художньо-меморіальний музей імені Рєпіна підготував програму для людей із проблемами слуху а також провели майстер-клас із розпису глиняної іграшки [7].

В Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського презентували унікальний проект "Бачити серцем" для людей із порушенням зору. В рамках проекту відбувалися тренінги із аудіодискрипції для працівників різних музеїв, показавши алгоритм роботи з особливими відвідувачами та вчили проводити інклюзивні екскурсії.

У Національному музеї в Львові оцифрували Богородчанський іконостас Йова Кондзелевича. По проекту передбачено дві частини роботи — для незрячих у музеї створюються 3 D моделі щоб людина могла їх торкнутися та відчувати, «побачити» руками. Важливо, що будуть збережені навіть дефекти, які з віком зазнала дошка, зокрема, це сліди від шашеля. Для людей маломобільних та таких, що не мають змоги фінансово спромогтися на подорожі — подивитися найцінніші пам'ятки на сайті, створивши віртуальну модель із високим ступенем деталізації [7].

Проведення екскурсій для осіб з обмеженими можливостями безпосередньо в міському середовищі чи на природних об'єктах є, на жаль, ще поодиноким явищем в нашій державі. Зазвичай такі заходи проходять під час тематичних фестивальних заходів, зокрема, Всеукраїнського фестивалю творчості осіб із обмеженими фізичними можливостями «Барви життя» (місто Київ), Всеукраїнської соціально-культурної акції «Зірки в темряві» (місто Київ), Всеукраїнського інтегрованого концертного проекту «Відчинилося життя» (місто Чернігів), Всеукраїнського фестивалю творчості інвалідів «Ми діти твої, Україно» (місто Київ), фестивалю “ІнклюзіОН” (місто Харків).

Така ситуація пояснюється декількома основним факторами. Насамперед, це відсутність комерційної зацікавленості традиційних підприємств туристського екскурсійного обслуговування щодо даної категорії споживачів, через його низьку платоспроможність; небагатий досвід серед екскурсоводів щодо проведення екскурсій для даного контингенту споживачів; високий ступінь відповідальності та відсутність підготовки й проведення такої специфічної екскурсійної послуги як «інклюзивна екскурсія»; і, можливо, головне – непристосованість середовища екскурсійних об'єктів і місцевостей для відвідування особами з обмеженими можливостями. Про те з цього приводу в державі поступово відбуваються певні зрушення і, фактично, центральні частини великих міст вже мають необхідні елементи інфраструктури. Так, окрім організації безбар'єрного середовища в містах України

<https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special>

<http://constructgeo.knu.ua>

встановлюють скульптури та макети, які детально відтворюють відомі архітектурні будівлі з інформацією про них яку наданою шрифтом Брайля на різних мовах. Такі скульптури вже давно використовують у багатьох європейських містах. Проте, в Україні, такі об'єкти поки що не отримали достатнього розповсюдження, зокрема перший такий проект був виконаний в Одесі де зараз нараховується понад 10 таких скульптур, які презентують найвидатніші архітектурні об'єкти міста, що значно полегшує проведення екскурсій для осіб з обмеженими можливостями зору. Зроблені скульптури з полімеру, вкриті бронзовою стружкою і містять написи на трьох мовах із перекладом на шрифт Брайля [8]. Зараз аналогічні скульптури також встановлені в Черкасах, Києві, Львові та Харкові.

Якщо аналізувати закордонний досвід, то варто зазначити, що більшість європейських держав мають високий ступінь прилаштування середовища для розвитку інклюзивного туризму і його окремих видів та екскурсійної діяльності, зокрема. Так, в Іспанії адаптовані усі елементи туристичної інфраструктури майже на 90%, для інклюзивних туристів доступні гірськолижний, вітрильний, науково-пізнавальний, пляжний туризм. У Фінляндії також пристосовані всі елементи туристичної інфраструктури майже на 70%. В регіоні Рейма Кантрі пропонують сафари на собаках, снігоходах, конях, чотириколісних мотоциклах, також рибна ловля, плавання на плотках, лижі, гольф, веслування та керлінг. У Ізраїлі адаптовані на 85% усі елементи туристичної інфраструктури для осіб з обмеженими можливостями, зокрема, пляжний, релігійний, культурно-пізнавальний туризм. Греція також пристосувала всі елементи туристичної інфраструктури майже на 65%. Так, найбільш розвиненим є культурно-пізнавальний туризм для незрячих осіб. Угорщина адаптувала елементи туристської інфраструктури на 65%, а найбільше, культурно-пізнавальний, пляжний, лікувально-оздоровчий. У Чехії майже на 95% адаптовані елементи туристичної інфраструктури, а саме: культурно-пізнавальний, інтелектуальний, лікувально-оздоровчий, гірськолижний, івентури, організація міжнародних фестивалів для людей з обмеженими можливостями. В Німеччині з метою розвитку культурно-пізнавального туризму, місця дозвілля оснащені з урахуванням потреб маломобільних груп громадян. В музеях та театрах, пропонуються крісла-коляски. Адаптовані усі елементи туристичної інфраструктури майже на 95%, переважаючим видом інклюзивного туризму є лікувально-оздоровчий та культурно-пізнавальний. Франція адаптувала також майже всі елементи туристичної інфраструктури на 85% і спеціалізується на надання послуг культурно-пізнавального, лікувально-оздоровчого та гірськолижного туризму для осіб із обмеженими можливостями [7].

Австрійський гірський курорт Тіроль увійшов у число найбільш пристосованих для осіб з обмеженими можливостями регіонів Європи, де можна не лише безперешкодно гуляти вулицями Тіролю та оглядати визначні пам'ятки, а також піднятися на гірські висоти на інвалідних колясках.

Велика увага «доступному» культурно-пізнавальному туризму приділяється також в Іспанії. Британські турфірми, що спеціалізуються на інклюзивних турах, провели інспекцію у Барселоні та визнали це місто одним із кращих у світі із точки зору туристичної доступності. Створений спеціальний сайт «Доступний туризм», що містить всі відомості про відповідні поїздки Каталонією, із наданням докладної інформації про дев'ятнадцять туристичних маршрутах, на яких є всі необхідні умови для прийому людей із інвалідністю та літніх людей. Технічне оснащення цього сайту дозволяє особам з обмеженими можливостями, включаючи тих, хто погано бачить, без сторонньої допомоги, мати теж повний доступ до інформації за рахунок більш контрастного зображення, аудіо, спеціальних пристосувань для полегшення читання з екрану тощо. Сайт доступний на шести мовах – іспанській, англійській, каталонській, італійській, німецькій та французькій. Усі центральні вулиці міста обладнані рампами, міський транспорт адаптований, у готелях є спеціальні номери, зручні для людей із

<https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special>

<http://constructgeo.knu.ua>

інвалідністю. Кожна нова станція метро має обладнання для людей з обмеженими можливостями [9].

Аналізуючи приклади кращих практик варто зазначити, що музеї навчилися працювати з контингентом осіб з обмеженими можливостями та мають певний досвід адаптації до потреб різних цільових груп. Безумовно, такі практики слід розвивати та поширювати його на нові об'єкти, також створювати майданчики для обміну досвідом. Якщо 3D тури, тактильні моделі, інтерактивні експонати, тифлокоментарі, публікації шрифтом Брайля і збільшеним шрифтом, аудіогіди, живий переклад мовою жестів поступово стають реальністю, то такі моменти, як легка мова, піктограми, титрування аудіотекстів та мови, стенотайпування чи палантайпування, все ще рідкість, і це означає, що певні групи людей залишаються, на жаль, поза музейними просторами.

Для кращого запровадження інклюзивного музейного простору необхідні певні стратегії, спрямовані на сталість інклюзивних процесів і комплексні дії, які будуть містити оцінку потреб вразливих груп і власних можливостей, стратегічні партнерства і співпрацю, спільну розробку планів і програм, проєктів, організацію зворотнього зв'язку, комунікаційну стратегію та репрезентацію своїх послуг, також елементи адвокації і фандрайзингу.

Очевидно, що за для кращого запровадження інклюзивних практик необхідно добре знати їх споживачів, консультиватися з ними, запрошувати до співпраці певні профільні організації, що представляють вразливі групи та їхні інтереси. Необхідно домовитися про аудит доступності з місцевою організацією людей з інвалідністю, провести їх анкетування та опитування, запросити на обговорення їх очікувань і побажань, запропонувати співпрацю з культурними центрами чи мовним курсами тощо. Перспективним також є залучення бізнесу до співпраці. Така робота швидше потребуватиме виділення певних штатних одиниць та перерозподілу обов'язків й прописування нових завдань чи планів [1].

Окремої уваги також заслуговує інформування громади про наявні послуги та інклюзивні ініціативи. Власні сайти, сторінки в соціальних мережах чи мобільні додатки є тими інструментами, які мають розповідати про роботу музею як широкому загалу, так і окремим групам, відповідати основним принципам зрозумілості, доступності, та логічного розташування вебконтенту та вебсервісу. Інформація повинна вчасно оновлюватись та внеможливлювати «неприємні» сюрпризи для відвідувачів. До потрібної інформації також можна віднести перелік доступних форматів ознайомлення із експозицією і наявних обмежень, орієнтовний час, можливість замовити гіда із знанням певної мови або супровід, наявність зон відпочинку, необхідний для екскурсії для різних осіб тощо. Про те слід пам'ятати, що певна частина населення схильна отримувати інформацію із традиційних джерел, а саме з телебачення, газет, інформаційних стендів, буклетів у туристичних центрах та інших аналогічних закладах.

Безпосередньо у самому музеї навігація та інформація повинні бути наочною та зрозумілою. Корисними засобами стануть також сповіщення із дублюючими світловими пристроями, інформаційно-сенсорні термінали та тактильно-звукові інформатори, контрастне маркування, екрани з інформацією, звуко-світлові маячки, системи виклику персоналу, рельєфні покажчики та маршрути, таблички шрифтом Брайля, піктограми, комунікативні дошки та таблиці, FM-системи, приміщення чи пристрої для сенсорного відпочинку, індукційні петлі, ігрові кімнати чи куточки. Для запровадження значної кількості інклюзивних ініціатив важливою обов'язковою умовою є також наявність якісного інтернет зв'язку. Всі зазначені елементи залишаються новацією для більшості українських музейних закладів, окрім вузько спеціалізованих, тому варто регулярно обмінюватись досвідом їх застосування у музейних просторах України [1].

Висновки. Складовою зазначених процесів, вочевидь, має бути система навчання персоналу та підвищення його кваліфікації в аспекті інклюзії. Також не секрет, що сама по собі

<https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special>

<http://constructgeo.knu.ua>

інформаційна доступність є лише однією із необхідних умов запровадження інклюзії, про те не достатньою. Важливі не лише технології, а й знання та вміння практично застосовувати, також бажання це робити. Інклюзія, права людини, права окремих груп, доступність, засновані на правах людини, етикет спілкування і коректна термінологія є первинним переліком сфер та цінностей, що мають опанувати всі музейні працівники в рамках стратегії запровадження інклюзії. Більш професійні речі є вже спеціалізованими та стосуються навичок комунікації із різними групами: доступні тексти, асистивні технології комунікації, різна мова тощо. Для організації постійного та фахового навчання необхідно використовувати стратегічні партнерства із профільними громадськими організаціями.

Для підтримки запропонованих процесів і запровадження сталості необхідні ресурси, що можуть бути залучені за допомогою зовнішніх партнерів, співпраці із соціально відповідальним бізнесом, знайдені через нові для музеїв форми роботи, а саме участь в грантових програмах підтримки проєктів і організації краудфандингових кампаній. Основним гравцем на полі запровадження інклюзії є Український культурний фонд, про те його діяльністю можливості не обмежуються. House of Europe, фонди Посольства США, Британська Рада, програми транскордонної співпраці, Європейський культурний фонд та багато інших фондів та благодійних організацій зацікавлені в підтримці культури та інклюзії в музейних просторах України [1].

Таким чином, комплексний підхід до запровадження інклюзії обов'язково сприятиме доброму іміджу інституції, також привабить нових відвідувачів, розкриє потенціальних партнерів та принесе ресурси й можливості. Навколишня громада зробить значний крок від інклюзивного музею до інклюзивного суспільства, де кожен відчуває себе вільним та захищеним.

Варто зазначити, що не завжди музеї мають необхідні ресурси для реалізації комплексних програм впровадження інклюзії. Між тим окремі проєкти із розробки сучасних інклюзивних експозицій, проведення освітніх заходів, екскурсій, занять, зустрічей, організації спеціальних просторів спілкування, створення мобільних додатків, сайтів та інших медіапристроїв теж сприяють упровадженню елементів інклюзії у музейних просторах. Це дозволяє долати бар'єри для доступу людей із інвалідністю і інших уразливих груп до культури, відкривати нові можливості спілкування і взаємодії у громаді, розвивати культурні інституції як простори діалогу та просвітництва.

References

- Anishchenko A.P., Yariko M.O. (2021) *Suspilnyi dialoh yak shliakh do stvorennia inkliuzivnoho turystychnoho prostoru (na prykladi KZK «Muzei im. K. I. Shulzhenko»)* [Public dialogue as a way to create an inclusive tourist space (on the example of organization "Museum of K. I. Shulzhenko")]. *Kultura Ukrainy*, випуск 74, 2021. S. 28-34 (in Ukrainian).
- Voloshynskiy, O., Horbatso I., Matseliukh, A., Svarnyk, M. (2009). *Teoriia i praktyka orhanizatsii aktyvnoho vidpochynku ta turyzmu dlia nepovnospravnykh osib* [The theory and practice of organizing outdoor recreation and tourism for disabled persons]. Lviv: LiHaGPres (in Ukrainian).
- Depo.ua. (2019, lystopad 29). «Bachyty sertsem»: yak u Poltavi rozvyvaiut inkliuzivne mystetstvo [«Seeing by heart»: how inclusive art develops in Poltava]. Available at: <https://poltava.depo.ua/ukr/poltava/bachitiGsertsemGyakGuGpoltaviGrozvivayutGinklyuzivneGmiststvoG 201908091009402>. (in Ukrainian)
- Kharkivskiy Khudozhnii Muzei. (2019, lystopad 29). *Vidteper u muzei pratsiuie shche ody bezkoshtovnyi inkliuzivnyi audio hid* [Another free inclusive audio guide now works at the museum]. Available at: <http://artmuseum.kh.ua/news/vidteperGuGmuzeyiGpratsyuyeGshcheGodinGbezkoshtovnijGinklyuzivnijGaudiogidG.html>. (in Ukrainian).

<https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special>

<http://constructgeo.knu.ua>

- Martynchuk O.V. Teoriia ta praktyka pidhotovky fakhivtsiv zi spetsialnoi osvity do profesiinoi diialnosti v inkluzyvnomu osvitnomu seredovyschi [Theory and practice of training specialists in special education for professional activities in an inclusive educational environment].: dys. ... d–ra ped. nauk: 13.00.03. Kyiv, 2019. 614 s.
- PinchukArtCentre. (2019, lystopad 29). Inkluzyvni prohramy PinchukArtCentre [PinchukArtCentre Inclusive Programs]. Available at: https://pinchukartcentre.org/ua/education/inclusive_programmes (in Ukrainian)
- Pokolodna M.M., Kornieieva S.H., Kovalenko D.H. Osoblyvosti orhanizatsii ta provedennia ekskursii dlia osib z обмеzhenymy mozhlyvostiamy [Peculiarities of organizations and providing tours for persons with disabilities]. Visnyk KhNU imeni V.N. Karazina. Seriiia «Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm. Vyp.10., 2019., S 209-218 (in Ukrainian).
- «5 kanal». (2019, lystopad 29). Vidchuty arkhitekturu na dotyk: v Odesi vidkryly try skulptury dlia nezriachykh liudei [To feel the architecture to the touch: three sculptures for blind people were opened in Odessa]. Available at: <https://www.5.ua/regiony/vidchutyGarkhitekturuGnaGdotykGvGodesiGvidkrylyGtryGskulpturyGdlianezriachykhGliudeiG194684.html>. (in Ukrainian)
- UNWTO. (2019, November 29). Recommendations on Accessible Tourism for All. Available at: <http://ethics.unwto.org/publication/unwtoGrecommendationsGaccessible/>(in Ukrainian).
- Yasenovska Mariia, Zinenko Mariia. (2020) Krashchi praktyky inkluzii [Best practices of inclusion]. Kharkiv. s. http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/inclusion_booklet_zor-1_21.10.2020.pdf (in Ukrainian).